

דגם תשובות לשאלון מחשבת ישראל, מס' 038181, קיץ תש"ף

הערה למעריך:

לפני בדיקת התשובות, חובה לעיין בחוברת, על פי העמודים הנזכרים להלן, ולא להסתפק בדגם התשובות בלבד.

חלק ראשון

על התלמיד לבחור בנושא אחד ובו לענות על שתי שאלות.

הנושא: אדם מחפש את עצמו

1. א. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה (עמ' 20); הראי"ה קוק, מוסר אביר (עמ' 27)
רמב"ם – כן, מכיוון ש"המעשה" המתוקן של האדם השלם משמעו "תיקון ויישור הדברים הטבעיים", ונכללות בזה גם פעילויות חולין יום-יומיות.
הרב קוק – כן, כדבריו "בכל הדברים שעושה הרי באמת אין דבר בעולם שאינו לכבודו יתברך".
ב. הרב דסלר, מכתב מאליהו (עמ' 25-26)
"לא יכיר החסד אלא מי שיש בו חסד" – השקוע בנטילה אינו מאמין שאפשר לעשות חסד בלא בקשת תמורה. הטוענים נגד ארגוני החסד שקועים רק בנטילה.
2. א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט (עמ' 23)
אדם צריך לומר לעצמו "בשבילי נברא העולם" ומתוך זאת להתפלל.
ב. הרב הירש, פירוש לספר בראשית (עמ' 17-18)
יכולתו של האדם להיות טוב ולמלא את ייעודו לא השתנו בעקבות העונש על חטא האדם הראשון. רק התנאים החיצוניים של האדם השתנו, סביבת הפעולה של האדם השתנתה, ולכן יש לאדם קושי גדול יותר למלא את ייעודו.
3. א. הרב בר שאול, מצווה ולב (עמ' 10)
(1) משה דורש שהאמונה תהיה בלב ולא חיצונית כתורתו של "איש החוץ" הנשאת מחוץ לנפשו.
(2) לא, מכיוון ש"איש הפנים" אינו מתעלם מהחברה בגלל עולמו הפנימי אלא, אדרבה, הוא חווה אותה ואת העולם החיצוני ביתר חיות וחדות, דווקא מתוך נפשו המפותחת.
ב. ר' הלל צייטלין, על גבול שני עולמות (עמ' 14)
הסבר: הנפש מתגעגעת אל משהו אינ־סופי שאין לו תחילה וסוף, אל אלוקים.
הסיבה: הנפש / הנשמה מתגעגעת אל משהו שיספק אותה, אל משהו שיתאים לרמה שלה, ודבר זה יכול להיות רק דבר אינ־סופי.

הנושא: אמונה ומידות

4. א. האדמו"ר מפאסצנה, **חובת התלמידים** (עמ' 97)
 הסבר הדימוי: כשם שתפקידו של הגן הוא להצמיח ולהפריח את הגן החל משלב הזריעה, כך תפקידם של ההורים והמחנכים הוא לגדל ולהצמיח את הנשמות של הילדים עוד מקטנותם.
 דוגמה: אם המחנך נתקל בעקשנות של תלמידו הצעיר, עליו לחנך אותו מתוך הבנה שאת העקשנות צריך לרתום לעבודת ה' מסורה ויציבה. אָן: את תכונת הכעס אצל תלמיד אפשר להצמיח לכיוון של התלהבות בעבודת ה'.
 ב. הנצי"ב מוולוז'ין, **העמק דבר** (עמ' 103)
 החטא של אנשי בית שני היה שנאת חנם כלפי מי שעבד את ה' אחרת מהם. שנאה זו הובילה לשפיכות דמים ולחורבן בית המקדש.
5. א. רמב"ם, **הלכות תשובה** (עמ' 126)
 (1) עשיית האמת מפני שהיא אמת.
 (2) "שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד ... (כמו) שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה והוא שוגה בה תמיד".
 ב. רמח"ל, **מסילת ישרים**, פרק כ"ג (עמ' 108-109)
 שתי דרכי התנהגות שה"רגילות" בהם מביאה לידי ענווה: לבישת בגדים צנועים, ישיבה בסוף החברה.
 שני עניינים שה"התבוננות" בהם מביאה לידי ענווה:
 — דע מאין באת ולאן אתה הולך.
 — חילופי המצבים בעולם — העשיר הופך לעני, המושל לעבד, המכובד לנקלה.
 כמו כן אפשר לקבל: בושת האדם בראותו את התרשלותו במילוי חובותיו לפני ה'. אָן: חולשת השכל האנושי ולכן ישתדל (בענווה) ללמוד מכל אדם.
6. א. הראי"ה קוק, **אדר היקר** (עמ' 117)
 — העונג והשמחה במעשה טוב מוסיפים חריצות לעשות אותו בשלמות.
 — העונג והשמחה במעשה טוב מבססים באדם את דבקותו בדרכי ה' ("להיות קבוע בדרכי הא-ל").
 ב. הראי"ה קוק, **עין איה** (עמ' 118)
 (1) הדרך הראשונה — להסיח את הדעת מן הדברים המעציבים ומקשיי החיים.
 הדרך השנייה — להעמיק בהבנת הדברים המעציבים ולהבין כי לא ראוי להתעצב מהם באמת מכיון שכל מה שה' עושה — הכול לטובה. יש לעסוק בתורה ובמצוות, והן מסירות את העצב ומחזקות את ביטחונו של העוסק בהן.
 (2) הדרך השנייה עדיפה כי: א' — הדרך הראשונה לא מסירה את העצבות, אלא רק מסיחה את הדעת ממנו לזמן מוגבל; ב' — הדרך השנייה מסירה את העצבות ונותנת לאדם דרך חדשה, מחזקת ומלאת תקווה.

הנושא: אמונה בשעת משבר

7. א. מלבי"ם, פירוש לדברים, ו', ד' (עמ' 145)
פסוק זה מורה שלא רק שיש מקור אחד לטוב ולרע, אלא שהרע רק נדמה לנו ככזה בעוד שבעצם הוא טוב / לתכלית טובה. מכאן שזעקת "שמע ישראל" בעת צרה היא הבעת אמונה ברעיון זה או רצון להתחזק ממנו בשעה קשה.
- ב. הרב ישראל, פרקים במחשבת ישראל (עמ' 158)
הן המדע הן המִשְׁטָרִים המתוקנים גרמו לאדם המודרני לחוש ביטחון גדול בעצמו, ונראה לו כי ביכולתו להתגבר על כל הבעיות בכוחות עצמו וכי אינו נזקק עוד לעזרת כוח עליון.
8. א. אברבנאל, פירוש לתורה (עמ' 141)
הסבר: מי שיוצא להילחם מתוך זלזול באפשרות שימות – אינו גיבור, מכיוון שגבורה פירושה התגברות על הפחד מן המוות. כך גם מי שנותן צדקה מתוך זלזול בערך הכסף אינו נדיב, מכיוון שנדיבות פירושה מתן מתוך הבנת ערך הכסף.
- ב. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר שלישי (עמ' 148)
צרות פרטיות – "גם זו לטובה". חטאו התכפר בעקבות הצרות.
צרות הכלל – ניקוי עוונות, צידוק הדין, אמונה בשכר בעולם הבא ודבקות בקב"ה בעולם הזה.
9. א. הרב זווין, לתורה ולמועדים (עמ' 167-169)
(1) בית שמאי – "פוחת והולך". צריך לבער ולשרוף את כוחות הרע.
בית הלל – "מוסיף והולך". להוסיף אור התורה ועשיית הטוב ועל ידי כך לגרש את הרע.
(2) גישת בית הלל עדיפה כי היא מדגישה את הטוב ואת החיובי ומתמקדת בעתיד.
או:
גישת בית שמאי עדיפה כי היא מבקשת לטפל ברע מיסודו ואינה מתעלמת מבעיות שלעיתים נוח וקל יותר להתעלם מהן.
הערה למעריך: יש לקבל תשובות נוספות על פי הנימוק שיתלווה להן.
- ב. הרב עוזיאל, הגיוני עוזיאל, תכלית עקדת יצחק (קובץ הוגי דעות יהדות המזרח)
— הליכת המוני ישראל אל כבשני האש בשל יהדותם (בשמחה) ובפיהם שירת העקדה "אני מאמין".
— האומץ והגבורה להכריז על הקמת מדינת ישראל ולצאת למלחמת הקוממיות.

הנושא: גאולה וימות המשיח

10. א. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק (עמ' 195-196)
יש לכתוב שלוש מן התועלות האלה: תרבה החוכמה, ייפסקו המלחמות, בני האדם יזכו לאריכות ימים, הפרנסה תהיה קלה להשגה.
ב. הרב משה כלפון, גאולת משה (קובץ הוגי דעות יהדות המזרח)
(1) קבוצה אחת (המימינים) חושבת כי התשועה הכללית תהיה גם בדרך הטבע על פי השתדלות והכנות ארציות וגשמיות והקבוצה האחרת (המשמאלים) חושבת כי התשועה תלויה רק בדברים רוחניים.
הערה: אין להוריד נקודות לתלמיד שענה נכון אך החליף בין "מימינים" ל"משמאלים".
(2) הרב כלפון מתכוון לציונות/תהליך הגאולה. הוא מכנה תהליך זה תנועה שמימית מכיוון שיש בה ניסים נסתרים.
11. א. האדמו"ר מסלונים, ההרונה עליך (עמ' 203-204)
אדם שאמונתו בה' שלמה ובהירה מבין כי העולם הפגום שהוא חי בו אינו אלא שלב בדרך אל התכלית, ולכן עליו לחכות ולצפות לישועה שתרום את העולם, ואם אינו מחכה לה — הרי שעצם אמונתו פגומה.
ב. החפץ חיים, ציפית לישועה (עמ' 209)
(1) לפי חז"ל, סימני הגאולה מתאפיינים בירידה מוסרית, ואילו על פי פסוקי התורה, הגאולה כרוכה בתשובה.
(2) אלו ואלו נכונים. לפני בוא הגאולה יהיו שני סוגי אנשים שיזרזו את בואה — הן אנשים שעונים על התיאור של חז"ל הן אנשים שעונים על דרישות התורה.
12. א. הראי"ה קוק, אורות הקודש (עמ' 217)
ב"מדינה רגילה" דואגים לכל יחיד מבחינה סוציאלית ("חברת אחריות גדולה") אך אין שואפים להגשמת אידיאלים גדולים יותר, ובמדינה "אידיאלית" שאיפה זו היא לב קיומה.
ב. הרב חרל"פ, ממעייני הישועה (עמ' 200-201)
(1) ציפיית הישועה מקטינה את ייסורי ההווה לעומת העתיד המזהיר, וכן היא מפחיתה בנפש את הרגשת הייסורים ומעלה את הנפש למעלות גבוהות של גבורה ושמחה.
(2) יש ללמוד בעיון ובהעמקה את התכנים שעוסקים בישועה שלעתיד לבוא.

חלק שני

על התלמיד לענות על שלוש מן השאלות 13-16.

הנושא: אני מאמין (נושא חובה)**13. א. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק**

י"ג העיקרים — על המעריך לעיין בחוברת, עמ' 52-54.

ב. מדרש הגדול, בראשית, פרק י"ב (עמ' 59)

בגלל החיפוש השכלי ובגלל התגלות ה'. אברהם הגיע להבנה שיש מנהיג לעולם בגלל החיפוש השכלי אך לא ידע מיהו המנהיג. ה' התגלה לאברהם והודיע לו שהוא הבורא בזכות זה שאברהם התאמץ וחיפש אותו. (על התלמיד להוסיף ציטוטים מתאימים).

14. א. רבנו בחיי, חובות הלבבות (עמ' 41)

(1) חובות (=מצוות) האיברים, חובות הלבבות.

(2) מצוות שכליות — מצוות שהשכל מחייבן והאדם היה חייב לעשותן גם אם הן לא היו כתובות בתורה, כגון כיבוד אב ואם, איסור לגנוב, איסור גילוי עריות.

מצוות שמעיות — מצוות שאילו התורה לא הייתה מצווה עליהן, השכל האנושי לא היה מחייב אותן כגון איסור כלאיים, איסור בשר בחלב.

ב. הרב סולובייצ'ק, קול דודי דופק (עמ' 67-68)

(1) נשיאה בעול הציבור והשתתפות בצרותיו. הרגשת ייסורי היחיד הסובל.

(2) הזדהות עם כאבו של הזולת ותחושת אחריות לגורלו.

15. א. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר שלישי (עמ' 66-67)

מטר המרווה את הארץ — כולל גם יחידים שאינם זכאים.

תיקון של חומות המדינה — המשתתף עם הציבור הוצאתו מועטת וביטחונו רב. אצל מי שאינו משתתף המצב הפוך. בדרך זו, המתפלל עם הציבור חסרונו מושלם על ידי האחרים ומכולם תצא תפילה זכה.

ב. הראי"ה קוק, אורות הקודש (עמ' 63)

האדם הראשון פנה לדעתו של נחש ואיבד את עצמיותו.

עם ישראל עבד אלוהי נכר ועזב את עצמיותו.

16. א. רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן (עמ' 35)

(1) רבי נחמן מברסלב — יש לעבוד את ה' ולהאמין בו בתמימות גמורה, ואסור לחקור באיסור חמור.

(2) כן, מכיוון שהראי"ה קוק מסביר שצריך להשקיע בלימוד אמונה ולהתעמק בו, ואם לא כן תישאר האמונה הטבעית גולמית ולא מפותחת.

הערה למעריך: יש לקבל גם תשובה הפוכה עם נימוק מתאים.

ב. רמח"ל, מסילת ישרים, הקדמה (עמוד 39)

(1) יראת ה' (אפשר לענות גם במילים אחרות, התלמיד לא נדרש להשלים את הציטוט המדויק).

(2) בענייני יראת ה' צריך האדם להשקיע יותר "כי אין דברי החסידות וענייני היראה והאהבה וטהרת הלב דברים המוטבעים באדם עד שלא יצטרכו אמצעים לקנותם... כמו שימצאו כל תנועותיהם הטבעיות..."

חלק שלישי

על התלמיד לענות על אחת מן השאלות 17-20.

הנושא: אמונה, תרבות ויצירה

17. הרב קוק, אורות קודש ("חדריו") (עמ' 181)

על פי הרב קוק, אפשר לנסות לשכנע את הצעיר לפעול לפי רוחו הפנימית, ולא לבלום אותה, מכיוון שהיא הדבר שמייחד אותו בעולם.

18. הרב ויינברג, שרידי אש

האמרה החסידית מדגישה את השראת השכינה גם ב**תהליך** של הקמת המקדש ולא רק בתוצר — המקדש עצמו. משמעות האמרה היא שקיים קשר הדוק בין הדת לחיי המעשה, והדת שואפת להקיף את כל החיים.

הנושא: החיים והמוות

19. רמב"ם, הלכות תשובה (עמ' 231)

אין אכילה ושתייה — אין גוף. רק נפשות הצדיקים ועולם רוחני.

צדיקים יושבים — אין עמל ויגיעה.

עטרותיהם בראשיהם — דעת שקנו בעולם הזה והביאה אותם לעולם הבא. דעת זו מצויה עמיהם ומעטרת אותם.

נהנין מזיו השכינה — משיגים אמיתת הקב"ה (לא יכלו להגיע לכך בעולם הזה בגלל חיבורם לחומר).

20. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר ראשון (עמ' 226-227)

חברים שחנתה שירתם במדבר, ונפרד אחד מהם והלך להודו, וקיבלו המלך בכבוד ונתן לו מתנות יקרות ושלח איתו צירים. האיש חזר אל חבריו והם חלקו כבוד לצירי המלך. הצירים הראו לחברים את הדרך הקצרה להודו. החברים הגיעו למסקנה כי הדבקות במלך מאפשרת הגעה קלה אליו והיא האושר.

לפי המשל, ייעודי הדת היהודית לדבוק במלך (בקב"ה) בעודנו בחיים באמצעות המצוות, ובדרך זו אפשר גם לראות את השגחתו. הדתות האחרות מדברות על קרבה לבורא אחרי המוות.